

I

Identisk
artikler i
Vårt Land
& Bergens
Tidende

VART LAND torsdag 15. november 1973

I dag er det 30 år siden Fredrik Ramm døde.

Eva Riise Hanssen:

Det blomstrer i november

Fredrik Ramm, 11.3.1892 — 15.11.1943. I denne måneden er det tredve år siden han døde.

Mange forskjellige mennesker har omtalt Fredrik Ramm i bøker og artikler og føyet biter til bildet av en usedvanlig personlighet. Blant dem er Hiltgunt Zassenhaus, nå sist i boken *Handlingens dag* (Aschehoug).

Det var noe som skilte ham ut fra de andre, skriver hun. «Jeg følte styrken hans, mildnet av vennlighet, og en lærd manns visdom, i tillegg en slags uskyld, tidløs, som fornektet både omgivelsene og den utmagrede tilstanden kroppen hans befant seg i.»

Det var i Hamburg, midt under krigen. Bak seg hadde Ramm ett års tungarbeid i havnen (dagsrasjonen var to skiver brød og tynn blomstersuppe) og et meget langt opphold i enecelle.

Nå kjenner vi Hiltgunt Zassenhaus' innsats. Som sensor og oversetter for Gestapo risikerte hun daglig livet for å hjelpe fangene, og hun reddet mangfoldige. Men da hun først kom til fengslet sammen med sjømannspresten, møtte hun selvfølgelig en mur av frykt og mistillit. En kvinnelig Judas? Det virket fullstendig lammende på henne. «Det var Fredrik som brøt isen», skriver redaktør Olav Brunvand (*Smil og tårer i tukthus*, 1969). «Vi andre fulgte etter».

Fredrik Ramm så på henne som om han ville spørre om noe, forteller Hiltgunt Zassenhaus. Men så kom han tydeligvis til en konklusjon uten det. Han tok henne i hånden og smilte. I det iskalde, triste besøksrommet bøyet han hodet og ba om at Vårherre måtte beskytte henne.

Hjemme i Norge mottok man brevene hans fra enecellen, skrevet til Eva Ramm og undertegnet «din lykkelige, fri

og takknemlige Fredrik». Man stusser og tenker på den virkeligheten han og tusener av medfanger levte i. Fredrik Ramm la ikke skjul på hvordan det ofte var. Og likevel. En gang fikk han besøk. En dansk venn hadde plutselig fått en innskyttelse: «Gå og hils på Fredrik i fengslet. Dørene vil åpne seg.» Fredrik Ramm fortalte ham at han hadde bedt Gud inderlig om å få snakke med noen. «Si til Eva at jeg ikke skriver alt dette for å trøste henne. Det uttrykker min sanne erfaring.»

Selv fikk han aldri anledning til å fortelle det hele. Han døde uttøret og utmattet på vei hjem, i byen Odense, tolv timer før hans kone nådde ham. «Jeg kan ikke uttrykke hva det betydde for meg,» sa en ung lege som snakket med ham der. «Å merke hans klippefaste tro, uten spor av bitterhet.»

Fredrik Ramm vokste opp i et velstående legehjem i Oslo, et hjem med kulturelle interesser. Hans E. Kinck var en av hans onkler. Sin tvil om kristendommen delte han visstnok med sin far, men de to ble enige om at Fredrik skulle konfirmeres — av hensyn til bestemor.

Han ble journalist, verdenskjent gjennom sin reportasje fra Amundsens Nordpolferd i 1926. Han bodde noen år i Paris. Siden var han delvis i «Morgenbladet», hvor han var redaktør i noen år, delvis i «Tidens Tegn».

Ronald Fangen har beskrevet Fredrik Ramm slik han var da de først møttes, fram til det første krigsåret. I likhet med så mange i begynnelsen av tredveårene var Ramm på leting etter et livsgrunnlag. Han var utvilsomt da et bittent menneske, delvis på grunn av vanskeligheter i forhold til noen medarbeidere.

Han lot blant annet sin vrede gå ut over tidens forfattere, til Fangens irritasjon. Han var på det tidspunkt formann i Forfatterforeningen. Men «Det var den skuffedes bitterhet», skrev Fangen. «Når han følte seg avspist med jargon, intellektuell akrobatikk, psykologiske jonglørkunster, relativisme og mote-retninger, ga han voiidt fra seg.»

Grønland-saken i Haag, som Norge tapte overfor Danmark, gjorde ham ikke mindre forbitret. Da han hørte nyheten, knyttet han nevene og svor for seg selv at dette skulle han aldri glemme. Han ville tydeligvis ikke la andre få sjansen til det heller, stadig angrep han Danmark i artiklene sine.

Ordet forvandling er det eneste som dekker det som skjedde med Fredrik Ramm på Høsbjør, hevdet Fangen. (Det var Oxford-gruppens første møte i Norge, 1934). «All trethet, bitterhet, skyhet, forsvant fra hans uttrykk, han utstrålte velvilje, sunn likevekt, lykke. Alle hans evner og egenskaper hadde funnet sitt midtpunkt... Han arbeidet utrettelig, men uten rastløshet og uten muligheter for bitterhet, fordi han ikke lenger «søkte sitt eget». Nøkkelen ble dreiet om i det øyeblikk han slapp et brev til en kollega i postkassen. Han ba der om tilgivelse for sin holdning i en konflikt mellom dem.

Sin skyld overfor Danmark gjorde han opp offentlig, ved et stort møte i Odense. Han talte også i dansk radio. Det er tydelig ennå i dag at Fredrik Ramm vant utallige venner i Danmark. I et intervju i «Dagens Nyheder» sa han blant annet: «Min største feil var hatet mot Danmark. Grønland-saken og forskjellige andre forhold hadde rotfestet denne holdningen hos meg. Som journalist brukte jeg min penn så godt jeg kunne i hatets tjeneste, og rettfærdiggjorde det jeg skrev ved å betrakte meg selv som en idealist med all mulig rett til å rase.»

II

Nov, 1973

Det var i 1935. Mørke skyer samlet seg alt over Europa. Spørsmålet om krig eller fred lå i luften. Fredrik Ramms venn fra Høsbjør, Frank Buchman, talte i Danmark, i Kronborg slott (flere tusen var til stede): «Hvis dette miraklet — fred — skal bli virkeliggjort, må ett folk begynne. Et eller annet folk må finne Guds vilje som sitt kall og frembringe de nye ledere — mennesker som er frie, ubundet av frykt, hevet over ærgjerrighet, lydige mot Den hellige ånds ledelse.

Et slikt land vil ha fred innen sine grenser, og det vil bli en fredsstifter i den internasjonale familie.»

Fredrik Ramms skrivestil hadde forandret seg. Fangen fremhever en artikkelserie «om — jeg holdt på å skrive — Norge». (Ramm hadde foretatt en rekke reiser for å sette seg inn i forholdene i forskjellige landsdeler.) «Ingen ting han har skrevet lovet så rikt for hans fremtidige virke. Han kunne ha gjort (en større avis) til et bindeledd mellom landsdeler og klasser, bidradd til å løfte behandlingen og løsningen av sosiale rettferdighetskrav ut av partipolitikk... Det er en arv han har etterlatt norsk presse.»

Han hadde utviklet en evne til omsorg og vennskap, og følsomhet og trofasthet forbundet med et nærmest ukuelig humør. Mange episoder er fortalt om hans friske og ukunstlete måte og hans store menneskelighet. Uskyld hadde han kanskje, men ikke naivitet lenger. En ung svensk forfatter siterte en gang for ham Natan Söderbloms ord: «Helgon er människor som visar att Gud lever», og forteller hvor raskt Ramm svarte: «Ja, og som derfor vet at djevelen eksisterer». Selv forsto han meget av hva som bor i mennesket — hva som fantes i hans egen natur. Og han var realistisk om åndskreftene i verden.

Helt fra begynnelsen hadde han abso-

lutt ingen illusjoner om okkupasjonsmakten og hva den sto for. Her var intet kompromiss mulig. Han var som stål, skriver Ronald Fangen. Han ble arrestert for annen gang ved unntakstilstanden i 1941 sammen med en stor del av fagorganisasjonens ledelse.

Det han fikk sin dom for (livsvarig fengsel), var en serie artikler hvor han tok sikte på å styrke en åndelig front. Emnene tok han fra litteraturen. Det var kommet en *medansvarlighet* inn i hans holdning, skrev Fangen. Medansvarlighet for den materialismens ånd som etter hans mening hadde lagt grunnlaget for katastrofen. Denne følelsen var vel mye av grunnen til hans mangel på bitterhet. Fra fengslet skrev han at guttene hans måtte lære språk — tysk. Det ville bli nødvendig å bygge nye forhold.

I Brunvands bok finner vi denne biten:

«Første mai. Det er badedag. Kameratene fra den livsvarige avdelingen passerer, mange av dem tidligere tillitsmenn i fagorganisasjonen... Et blikk og et håndtrykk får klare seg. «Til lykke med dagen fra en høyremann med respekt for arbeiderbevegelsen og dens innsats!» Det er redaktør Fredrik Ramm som hvisker ordene i øret på meg i forbifarten. Mer skal ikke til for å gi varme på en ufyselig dag.

Nå står det for meg at han har vært en personlig venn gjennom et helt liv, så er det bare noen få dager vi... har hatt høve til å snakke med hverandre.»

Høsten -43 kom det fram at Ramm hadde tuberkulose i begge lunger. En 22-åring som hadde sittet alene like lenge, havnet på samme sykerom. Senere skrev han til Eva Ramm: «De aner ikke hvor godt det gjorde å ha en eldre erfaren venn, en god onkel, som kunne jage på dør all engstelse. Hver morgen leste jeg dagens salme, så ba Fredrik for oss begge. Det var alltid en bønn

som gikk like til hjertet og løste meg fra alt vondt. Menneskekjærlighet er det som har vunnet hos meg...»

Hiltgunt Zassenhaus var plaget av en fryktelig skyldfølelse og hat mot dette systemet som hun også bekjempet. I et anfall av fortrolighet fortalte hun Fredrik Ramm hvor redd hun var for oppgjørets dag. Hun var ikke sikker på om han hørte, han var så langt borte. Og likevel lenket til denne cellen. Når skulle han få reise hjem?

Hun og presten kom tilbake, nå var det farvel. «Jeg har tenkt på hva du fortalte meg,» sa Fredrik Ramm. Han samlet alle sine krefter og begynte å snakke. Om fred: «Veien dit er at vi finner fred med oss selv først!»

Fra denne og en tidligere beretning av Hiltgunt Zassenhaus ser vi linjen tilbake til hans egen «fredsslutning» med Danmark, som han forteller henne om. «Nå spør jeg ikke lenger om når jeg får komme hjem,» føyet han til.

I Nytestamentet sitt hadde han notert noe om det: «I Guds rike er alt annerledes... selv lyset. Jeg ber om frihet, og får den indre... frihet. En bekreftelse på ordet om at Han vil... vise oss mer av sannheten etter hvert som vi tåler den. Og «oss» det er både hele menneskeheten og den enkelte.»

Det var november, dødens måned. To tredjedeler av Hamburg lå i ruiner. Toget med Hiltgunt Zassenhaus rullet hjemover mot byen. Månelyset flommet spøkelsesaktig over de tomme husskallene. Plutselig så hun noe merkelig: Et kastanjetre fullt av små lys der nede i gaten. Varmen fra den brennende byen hadde fått det til å blomstre!

«I meg levet minnet om dagen som var gått, de tegnene jeg hadde sett på et liv som var sterkere enn død og ødeleggelse, freden hos en mann i en fengselselle og løftene fra et kastanjetre i blomst.»